

Öz

Ülkenin ilk kadın mimarlarından olan ve geçtiğimiz yüzyılın mimarlığına önemli katkılar sağlayan Leyla Turgut 1911 yılında, İstanbul'da doğar. Gençlik yıllarını Viyana'da geçirir ve burada mimarlık eğitimi almaya başladığı sırada, 1932'de ailesiyle birlikte avatanına döner. İstanbul'daki ilk yıllarında yüzme yarışlarındaki başarılarıyla tanınan bir sporcu olur. 1934'te uluslararası müsabakada Türkiye'yi temsil ederek ilk milli kadın sporcu unvanına sahip olur. İlerleyen yıllarda Devlet Güzel Sanatlar Akademisinde mimarlık eğitimine tekrar başlar ve bu esnada Bruno Taut'un şefliğini yapmakta olduğu Maarif Vekaletine bağlı Mimari Tatbikat Bürosu'nda ilk mesleki tecrübesini kazanır. 1939'da yüksek mimar olarak mezun olduktan sonra mimari proje yarışmalarına katılır. Samsun'daki Akpınar Köy Enstitüsü için hazırladığı proje ile yarışmada birincilik elde eder ve bu köy enstitüsünün inşaatı da kendisinin denetiminde gerçekleşir. İlerleyen yıllarda İstanbul Belediyesi'nde çalışmaya başlayan Leyla Turgut, dar geliri ve yoksul kimselerin barınma ihtiyacına yönelik çalışmalar yapar: Mecidiyeköy, Zincirlikuyu, Balmumcu gibi dönemin kent dışı alanlarının imar planlarını hazırlar. Sahip Özden ile birlikte, inşaatı İstanbul Belediyesi tarafından gerçekleştirilen Koşuyolu ve Selamsız'daki sosyal konutların tasarımını yapar. Daha sonra Mimar Berkok İlkünsal ile birlikte kurdukları büroda çok katlı sosyal konutun ilk örneklerinden olan Okmeydanı İETT Blokları'nın projelerini hazırlar. 1960 sonrasında kültür sanat araştırmalarına yönelir; Anadolu şehirlerini, antik kalıntıları inceler ve çalışmalarını konferanslarda paylaşır. Gençlik yıllarında sporda önemli başarılar elde etmiş ve bu mücadele ruhunu yaşamına, mimarlık üretimine yansıtmış olan Leyla Turgut 1988 yılında vefat etmiştir. Bu çalışma yeni inşa edilmekte olan bir ülkenin sorunlarını kendine dert edinen, çözüm bulmak adına var gücüyle mücadele etmiş bir kadın mimarın yaşam öyküsünü, mimarlık üretiminin detaylarına odaklanarak irdelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Leyla Turgut, Kadın Mimar, Köy Enstitüleri, Konut Sorunu, Sosyal Konut.

Öncü Bir Modern Figür: Leyla Turgut'un Mimarlık Üretimi

Architectural Production of Leyla Turgut: A Leading Modern Figure

 Burak Öztürk

İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

 Yıldız Salman

İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Başvuru tarihi/Received: 26.03.2023, Revize tarihi/ Revised: 10.12.2023, Kabul tarihi/Final Acceptance: 11.12.2023

Extended Abstract

Leyla Turgut, one of Turkey's first female architects who contributed to the architecture of the 20th century, was born in 1911 in Istanbul. She lived in Vienna during her childhood and youth. Between 1926 and 1929, she completed high school at the Schottengymnasium. After graduating from high school, she started studying architecture in Vienna. Young Leyla was also a successful swimmer. She achieved a degree in swimming: On August 18, 1929, she broke the record by swimming the 18-kilometer-long Lake Wörthersee in about nine hours. She founded Vienna's first women's ice hockey team in 1930 with her friends from the ice-skating club. Leyla Turgut moved from Vienna to her hometown with her family in 1932. After settling in Istanbul, she became known for her achievements in swimming. In the 1930s, organizing swimming competitions to attract attention to aquatic sports was prevalent. Leyla Turgut won all her competitions and broke many records in 1933. The USSR invited Turkish athletes to compete in 1934. Two female swimmers in the national team, Leyla Turgut and Cavidan Erbelger were also Turkey's first national female athletes. In the Turkish National Swimming Competition of 1935, she contributed to the championship of the Istanbul team with her successes. She started her architectural education at the Academy of Fine Arts in the mid-1930s again. She gained her first professional experience while still a student: In February 1937, she started working in the Architectural Practice Bureau, affiliated with the Ministry of Education. The head of the Architectural Practice Bureau was Bruno Taut, and he was also a professor at the Academy. During the years Leyla Turgut studied architecture, being a student and a colleague of Bruno Taut influenced her career planning. Taut designed social housing projects that thousands of Berliners settled in the 1920s. Thus, the issues Leyla Turgut worked on most as an architect were social housing projects. After graduating from the Academy of Fine Arts, she participated in architectural project competitions. While village institutes, an essential step for rural education, organized architectural design competitions to select the institute buildings in the early 1940s. She won awards in four design competitions and even the first prize in the Akpınar Village Institute competition and consulted for building this institute. She also won awards and honorable mentions from other architectural design competitions between 1944-1946.

On the other hand, she started to work for Istanbul Municipality in the late 1940s. In these years, Istanbul Municipality developed projects under Henri Prost's leadership for the city's modernization and renewal. The most critical urban issue of the period was the housing problem. As an architect of the Istanbul Municipality, Leyla Turgut worked on the master and development plans of the housing estates where low-income and poor people can shelter. In addition, with Sahip Özden, she designed the Selamsız and Koşuyolu social housing that the Municipality built. In the following years, with the activity of the cooperative dwelling association and Emlak Kredi Bank, these two areas developed further and became essential neighborhoods of Istanbul.

In the mid-1950s, she established an architectural company with her young associate Berkok İlkünsal. The only known project they designed together is Okmeydanı İETT Mass Housing. These housing units were among the initial samples of high-rise residential buildings and Istanbul's first skyscrapers. In 1965, the German television channel Bayerischer Rundfunk broadcasted a film about daily life in Turkey. In this television film, there are scenes of Leyla Turgut consulting the construction works of the Okmeydanı İETT Mass Housing. She briefly explained the living conditions of women in Turkey before the Republic time in her voice. 1973 was the 50th anniversary of the republic's proclamation, and the first Istanbul Festival was a part of the celebrations. The festival's general manager, in which numerous local and foreign artists performed, was Leyla Turgut.

She died on March 28, 1988, at the age of 77. Her archive, consisting of valuable photographs and collections, was distributed to various museums after her death. She did not become a 'starchitect' focused on creative designs or following any movements during her career. Consequently, her architectural works have yet to be studied enough, despite much research about her contemporaries. Today, people remember Leyla Turgut with respect as a successful athlete and an intellectual architect. The study aims to examine the life story of a female architect worried about a developing country. Moreover, she worked to find solutions by focusing on the details of her architectural works.

Keywords: Leyla Turgut, Woman Architect, Village Institutes, Housing Issue, Social Housing.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Cite this article as: Öztürk B, Salman Y. Öncü Bir Modern Figür: Leyla Turgut'un Mimarlık Üretimi. *Tasarım Kuram* 2023;140. Yıl Sayısı: 85–103.

1. GİRİŞ

Leyla Turgut, Türkiye'nin ilk milli kadın sporcularından ve ilk kadın mimarlarından. Orta öğretimini tamamlanana kadar Viyana'da, sonrasında ise İstanbul'da yaşamıştır. Gençlik yıllarından itibaren sporcu kimliği ile tanınmaya başlar. Yüzme sporunda uzun yıllar muhafaza edeceği ulusal rekorlara imza atar ve uluslararası müsabakalarda ülkeyi temsil eder. 1939 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olur ve çeşitli mimarlık üretimlerinde bulunur. "İmkânsız", "zor" gibi kavramlara hayatında yer vermeyen, önyargısız bir karakteri vardır: Buz pateni kulübündeki arkadaşlarını organize ederek Viyana'nın ilk kadın buz hokeyi takımını kurduğundaki gibi İstanbul'daki ilk gökdelenin projesini hazırlayacak öncü bir cesarete sahiptir. Çalışma kapsamında Leyla Turgut'un yaşamı tarihsel süreçte incelenmiş; mimarlık üretimi ve ilgilendiği diğer konular birincil kaynaklar esas alınarak izah edilmiştir. Elde edilen bilgi ve belgeler ışığında mimarlık üretimi kapsamında yaptığı çalışmalar dönemi bağlamında değerlendirilmiştir. Leyla Turgut'un gençlik yıllarında spor alanında gösterdiği azimli ve yarışmacı tutum, mimarlık meslek yaşamında da etkisini göstererek, kendisinin ilgi duyduğu ve çalıştığı mimarlık, spor, kültür ve sanat alanlarında öncü bir figür olmasına katkıda bulunmuştur.

2. VİYANA'DA BİR TÜRK GENÇİ

Viyana Sefaretinde müsteşar olarak çalışan Mustafa Asım Bey, Temmuz 1908'de kentten saygın ailelerinden birine mensup olan Letta Mraček ile evlenir. Hemen sonrasında kısa zaman aralıklarıyla Stockholm ve Sofya Sefaretlerinde görev alır. Ekim 1911'de Hariciye Nazırlığı (günümüzde Dışişleri Bakanlığı) görevine getirilir ve ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşir. Aralık 1911'de Mustafa Asım Bey ve Letta Hanım'ın ikinci çocuğu Leyla burada dünyaya gelir. Temmuz 1912'de kabine ile birlikte istifasını veren Mustafa Asım Bey, Ocak 1914'te Tahran Sefaretinde büyükelçi olarak çalışmaya başlar. Şubat 1916'da avcılık ile uğraştığı bir anda Rus

müfrezesi tarafından esir alınır. Serbest bırakıldığında İstanbul'a döner ve izin alarak eşinin memleketi olan Viyana'ya taşınır (Alparslan, 2018, 13).

Leyla Turgut çocukluk ve ilk gençlik dönemini Viyana'da geçirmiştir. Lise eğitimini 1926-1929 yılları arasında tamamlar. Ağabeyi Demir Turgut gibi Leyla da Viyana burjuvazisinden ve yüksek aristokrasiden gelen çocuklara yönelik bir kurum olan Schottengymnasium'da eğitim alır. Her iki kardeş önemli kurumlarda eğitim almalarının yanı sıra spor faaliyetlerindeki başarılarıyla da öne çıkarlar. Demir yelken sporuyla ilgilenir, Leyla ise başarılı bir yüzücüdür. Henüz 17 yaşında iken yüzmede dereceler elde eder: Slovenya sınırına yakın Wörthersee Gölü'ne giden Leyla Turgut, burada bir süre antrenman yapar. 18 Ağustos 1929'da 18 kilometre uzunluğundaki gölü yaklaşık 9 saatte yüzerek geçer ve daha önce Emma Faber-Johanny'e ait olan rekoru kırar (Assin Tourgoud Schwimmt, 1929). Bu dönemdeki önemli bir girişimi, ilk kadın buz hokeyi takımını kurmasıdır. 1930 başında Viyana'nın seçkin kimselerinin üye olduğu Buz Pateni Kulübü'ndeki arkadaşları ile bu takımı kurmuş ve kaptanlığını yapmıştır (Die erste Wiener, 1930). O yıllarda buz hokeyi, erkeklere yönelik bir spor olarak kabul edildiğinden bu sıra dışı girişimi rakip bir takımın bulunmaması sebebiyle takım içi antrenmanlarla sınırlı kalır.

Temmuz 1931'de Letta Turgut ile yapılan bir röportajda kızı Leyla'nın teknik eğitim aldığı ve Prof. Holzmeister'in öğrencisi olduğu belirtilir (Poor Lima, 1931). Clemens Holzmeister'in öğrencisi olduğundan yola çıkarak Leyla Turgut'un henüz Viyana'dayken mimarlık eğitimi almaya başladığı anlaşılmaktadır. Ancak Opitz'in (2020) de dile getirdiği gibi Holzmeister bu tarihlerde Viyana Teknik Üniversitesi'nde değil, Viyana Güzel Sanatlar Akademisi'nde çalışmaktadır. Leyla'nın hangi kurumda mimarlık eğitimine başladığı konusundaki belirsizlik arşiv belgelerinin incelenmesiyle aydınlatılmış, dördüncü bölümde ayrıntılı olarak izah edilmiştir.

3. İSTANBUL'UN YENİ YÜZME ŞAMPİYONU

Letta Hanım ile yapılan röportajın devamında oğlu Demir'in doktorasını bitirdikten sonra İstanbul'a taşınacaklarını söylemiştir (*Poor Lima, 1931*). Demir Turgut, Viyana Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi alanındaki 'Musul Sorunu' başlıklı doktora tezini 1931 yılında tamamlar. Şubat 1932'de yayınlanan bir haftalık dergide Leyla Turgut'un buz tutmuş Neusiedl Gölü üzerinde yelken sporunu icra ederken çekilmiş fotoğrafı görülür (*Eissegehn am Neusiedler, 1932*). Bu tarihten itibaren Viyana basınında kendisi veya aile bireyleriyle alakalı bir habere rastlanmamıştır. Haziran 1932'de ise Demir Turgut'un yelken sporundaki başarılarının anlatıldığı bir haberde kendisinin eğitimi tamamladığı ve anavatanına döndüğü bilgisine ulaşılır (*Avrupa'da 236 Yelken, 1932*). Bu bilgilerden yola çıkarak Turgut ailesinin 1932 yılında Viyana'dan İstanbul'a taşındığı anlaşılmaktadır.

Leyla Turgut, İstanbul'daki ilk yıllarında yüzme sporundaki başarılarıyla tanınmıştır (*Şekil.1*). O yıllarda Cumhuriyet gazetesi deniz sporlarına ilgi çekmek, erkek ve kadın sporcu gençleri teşvik etmek için yüzme müsabakaları düzenlemektedir (*Tokgöz, 1932*). Vakit ve Milliyet gazetelerinin de benzer organizasyonları söz konusudur. Dönemin şartları gereği kapalı bir yüzme havuzunun mevcut olmaması sebebiyle bu müsabakalar yalnızca yaz aylarında Kadıköy-Moda, Büyükdere-Lido gibi deniz hamamlarında gerçekleştirilir. Leyla Turgut 1933 yılında Fenerbahçe Spor Kulübü, 1934-1935 yıllarında ise İstanbul Su Sporları Kulübü adına katıldığı yüzme müsabakalarında çok sayıda derece elde etmiştir (*Çizelge 1*).

1930'lu yıllar Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirildiği bir dönemdir. Bu kapsamda Sovyetler Birliği, 1934 yılında Türk sporcularını, kendi ülkelerindeki sporcularla müsabaka yapmak üzere davet eder. Futbol takımı, güreşçiler ve yüzücülerden oluşan milli takım kfilesi 26 Temmuz'da Rusya'ya hareket eder (*Sporcu Kafilemiz, 1934*). Kafilede

bulunan iki kadın yüzücü; Leyla Turgut ve Cavidan Erbelger aynı zamanda Türkiye'nin ilk milli kadın sporcularıdır (*Sporcularımız Moskova'da, 1934*). Sınırlı sayıda sporunun katıldığı bu organizasyonda kadın yüzücülerin de yer alabilmesi, Leyla Turgut'un elde ettiği dereceler sayesinde. Bu bağlamda kendisi yüzme sporunun uluslararası temsiline de öncülük etmiştir. 1935 yılından sonra Leyla Turgut'un yüzme müsabakalarına sporcu olarak katılmadığı tespit edilmiştir. Nitekim bu tarihten sonra mimarlık eğitimine başladığı, profesyonel spor kariyerine devam etmediği düşünülmektedir. Her ne kadar yarışlara katılmıyor olsa da uzun yıllar boyunca hakemlik yaparak yüzme sporuyla bağını koparmamıştır.

Şekil 1. Leyla Turgut'un bir yüzme müsabakasında çekilmiş fotoğrafı. (İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Arşivi, CFA_008530)

Tarih	Müsabaka	Stil	Derece
04.08.1933	İstanbul Mıntıkası Yüzme Şampiyonası	100 metre, serbest	Birinci (Rekor)
		200 metre, serbest	Birinci (Rekor)
		200 metre, kurbağalama	Birinci
		400 metre, serbest	Birinci
11.08.1933	Vakit Gazetesi Yüzme Müsabakası	100 metre, serbest	Birinci
		200 metre, kurbağalama	Birinci (Rekor)
		400 metre, serbest	Birinci
13.08.1933	Milliyet Gazetesi Yüzme Müsabakası	100 metre, sırt üstü	Birinci
		200 metre, serbest	Birinci
		400 metre, serbest	Birinci
27.08.1933	Cumhuriyet Gazetesi Yüzme Yarışları	1500 metre, serbest	Birinci
07.09.1934	İstanbul Yüzme Şampiyonası	100 metre, serbest	İkinci
		200 metre, kurbağalama	Birinci
16.09.1934	Sonbahar Deniz Müsabakaları	100 metre, serbest	Birinci
		400 metre, serbest	Birinci
11.08.1935	İstanbul Yüzme Şampiyonası	200 metre, serbest	İkinci
17.08.1935	Türkiye Yüzme Birincilikleri	100 metre, serbest	İkinci

Çizelge 1. Leyla Turgut'un Türkiye'deki yüzme müsabakalarında elde ettiği dereceler

4. MİMARLIK EĞİTİMİ ve İLK MESLEKİ TECRÜBELERİ

Leyla Turgut, Viyana'daki mimarlık eğitimine 1929/1930 döneminde başlamıştır. Viyana Teknik Üniversitesi arşivlerinde bulunan öğrenci kataloglarındaki bilgiye göre, Viyana Teknik Yüksekokulu - Mimarlık bölümüne 20 Kasım 1929'da kayıt olmuştur. Aynı arşivde yer alan not dökümü incelendiğinde 1929/1930 ve 1930/1931 dönemlerinde çok sayıda derse kayıt olduğu ancak yalnızca mimari biçim bilgisi dersinden başarılı olduğu görülmektedir. 1931/1932 döneminde ise Leyla Turgut herhangi bir derse kayıt olmamıştır (Şekil.2).¹ İstanbul'daki mimarlık eğitimine başladığı tarih ise kayıt bilgileri bulunmadığı için belirsizdir. Özgüven (2002, 28) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezi kapsamında Cahide Tamer ile yapılan görüşmede, Leyla Turgut'un Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde önce dekoratif sanatlar bölümünde eğitim gördüğü, daha sonra yüksek mimarlık bölümüne geçiş yaptığı belirtilmektedir. 1930'lu yıllarda Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde yüksek mimarlık eğitiminin beş yıl olduğu (Karakaya, 2006, 27) göz önünde bu-

lundurulduğunda 1939 yılında mezun olan Leyla Turgut'un – öngörülen süre zarfında tamamladığı kabul edilirse – İstanbul'daki mimarlık eğitimine 1934/1935 döneminde başladığı tahmin edilebilir.

Akademide yüksek mimarlık eğitimi almakta olan Leyla Turgut, ilk mesleki deneyimini de henüz öğrenci olduğu yıllarda kazanır: Şubat 1937'de Maarif Vekaletine bağlı olarak hizmet veren Mimari Tatbikat Bürosu'nda çalışmaya başlar (Turan, 2021, 133). Uzun yıllar Viyana'da yaşayan Leyla Turgut'un Almanca biliyor olması, büroda ve vekaletin diğer birimlerinde çalışmakta olan Alman mimarlarla kolaylıkla iletişim kurabilmesini sağlar. 1936 sonunda Türkiye'ye yerleşen Bruno Taut, Mimari Tatbikat Bürosu'nun şefidir, aynı zamanda Akademi'de dersler vermektedir. Bruno Taut'un Aralık 1938'deki vefatından sonra Mimari Tatbikat Bürosu'nun şefliğini Robert Vorhoelzer yürütür. Leyla Turgut'un Vorhoelzer'in asistanlığını yaptığı bilgisinden (Özgüven, 2002, 29) yola çıkarak, mezun olduğu 1939 yılı ve sonrasında bir süre daha Mimari Tatbikat Bürosu'nda çalışmaya devam ettiği tahmin edilebilir.

1. Leyla Turgut'un Viyana Teknik Yüksekokulu'ndaki kayıt bilgilerine Dr. Neslinur Hızlı'nın katkıları ile erişilmiştir.

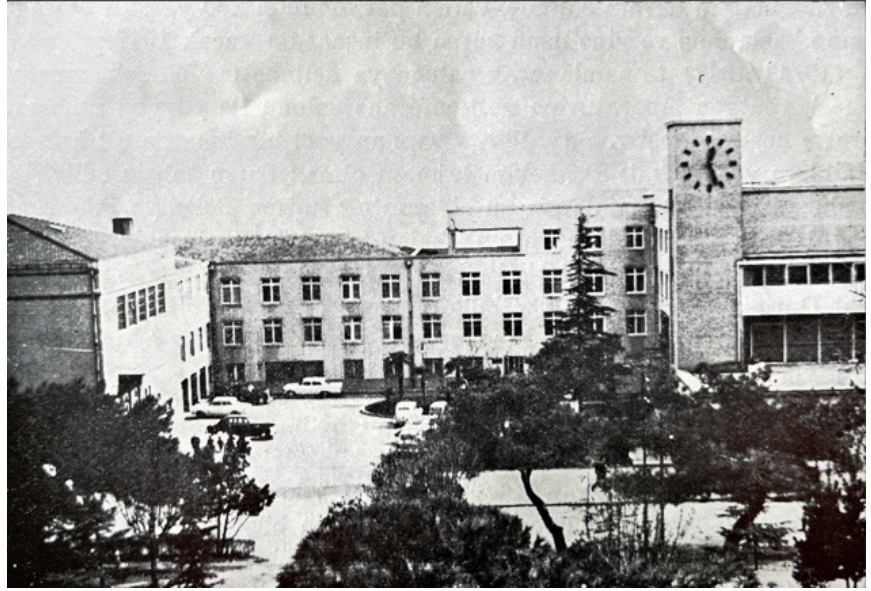
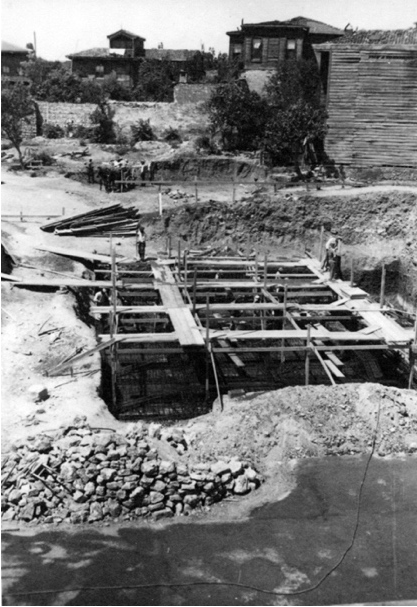
Şekil 2. Leyla Turgut'un Viyana Teknik Yüksekokulu'ndaki mimarlık eğitimine dair not dökümü. (Technische Universität Wien, University Archives)

Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nden yüksek mimar olarak mezun olan Leyla Turgut, mesleğinin ilk yıllarında proje yarışmalarına katılır. 1940'ların başında kırsaldaki eğitim için önemli bir adım olan köy enstitüleri inşa edilirken, mimari projeleri yarışma ile seçilmiştir. Mayıs 1940'ta yayınlanan şartnamede, yarışmaya katılmak isteyen mimarların ilgili enstitünün bulunduğu yerde en az üç gün kalarak arazinin genel durumunu, yerel inşaat teknikleri ve malzemelerini etüt etmesi gerektiği belirtilmiştir. Proje kapsamında tasarlanması gereken okul binası, toplanma binası, atölye, mutfak-çamaşırhane-banyo, idare binası, tavla-ahır-kümes, depo, revir ve öğretmen evi yapıları tarif edilmiş olup, her bir enstitüde ilgili yapılardan kaçar adet istendiği ayrı ayrı belirtilmiştir (Köy Enstitüleri Binalarının, 1940). Leyla Turgut da köy enstitüleri için açılan proje yarışmalarına katılmış, dereceler elde etmiştir. Eylül 1940'ta sonuçlanan Kocaeli Arifiye

Köy Enstitüsü (Köy Enstitüleri Bina, 1940) ve Aralık 1940'ta sonuçlanan Kastamonu Gölköy Köy Enstitüsü (Gölköy Enstitüsü Binalarının, 1940) yarışmalarında ikincilik elde eder. Kırklareli Kepirtepe Köy Enstitüsü yarışmasında da dördüncülük ödülü alır (Keskin, 2012, 115). Şubat 1941'de sonuçlanan Samsun-Ladik'teki Akpınar Köy Enstitüsü yarışmasında ise birinci olur (Köy Enstitüleri Proje, 1941). Akpınar Köy Enstitüsü'nün inşaatı da kendisinin sorumluluğunda, öğrencilerin yardımlarıyla tamamlanır (Turan, 2009, 122). 1944 yılında düzenlenen Çanakkale Zafer ve Meçhul Asker Anıtı mimari proje yarışmasında Leyla Turgut ve Asım Mutlu'nun ortak projeleri mansiyon ödülü kazanır. 1946 yılında ise bireysel olarak katıldığı üç proje yarışmasında derece elde eder: Ankara Üniversitesi - Fizik ve Kimya Fakülteleri yarışmasında mansiyon, İstanbul Açık Hava Tiyatrosu yarışmasında ve Ankara'da yapılacak Sinema - Otel yarışmasında ise ikincilik ödülü alır. 1944-1946 yılları arasında mimari proje yarışmalarına katılması ve ödüller almada sporcu geçmişinden gelen mücadele ruhunun etkili olduğu düşünülmektedir.

Mimari proje yarışmalarına katıldığı 1940'lı yıllarda, sağlık yapılarının tasarımı da Leyla Turgut'un gündemindedir. Henüz öğrenciyken Mimari Tatbikat Bürosu'nda çalıştığı dönemde Cerrahpaşa Hastanesi için hazırlanan projelere² (Şekil.3) katkıda bulunmuştur (Turan, 2021, 301). Mezun olduktan sonra da ilgili yapı grubu için tasarımlar yapar. Mimari projeleri Leyla Turgut tarafından hazırlanan Cerrahpaşa Hastanesi'nin şifürji kliniği (Şekil.4) 1943 yılında, verem kliniği (Şekil.5) ise 1947 yılında inşa edilmiştir (Bolak, 1950, 82). Zaman içinde dönüşüm geçiren bu sağlık yapılarından şifürji kliniği, Ağrı Bilim ve Kulak Burun Boğaz Polikliniği olarak; verem kliniği ise Nöroloji Anabilim Dalı ve Fiziksel Tıp birimleri tarafından kullanılmıştır (Güler ve Önsel Atala, 2019, 55).

2. MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi arşivinde yer alan fotoğrafın bilgi kısmında "Leyla'nın yapısı, Cerrahpaşa" ifadesi ve 19.07.1938 tarihi bulunmaktadır. Bu tarihte Cerrahpaşa Hastanesi'nde inşa edilmekte olduğu bilinen tek yapı mutfak-çamaşırhane binasıdır (Gürkan, 1967, 20). Bu bilgilerden yola çıkarak fotoğrafta inşaat halinde görülen yapının mutfak-çamaşırhane binası olduğu ve Leyla Turgut'un binanın üretim sürecine katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

5. MESKEN MESELESİYLE MÜCADELE

Mimari proje yarışmalarına katılım ve Cerrahpaşa Hastanesi yapılarının tasarımlarıyla geçen ilk meslek yıllarının ardından Leyla Turgut, 1940'ların sonunda İstanbul Belediyesi'nde çalışmaya başlar. Bu tarihlerde Belediye bünyesinde kentin modernleşmesi, güncel ihtiyaçlara karşılık verecek şekilde yenilenmesi için Henri Prost'un yürütücülüğünde çalışmalar yapılmaktadır. Dönemin en önemli kentsel sorunlarından biri mesken meselesidir. Nüfusun hızla arttığı İstanbul'da, dar gelirli ve yoksul kimselerin barınabileceği konut sayısı oldukça azdır. Bu durum gecekondular ve çarpık kentleşme risklerini beraberinde getirir. Amerika menşeli mimarlık, şehircilik, mühendislik firması

Skidmore, Owings & Merrill (SOM)'in kurucuları tarafından hazırlanan ve Bayındırlık Bakanlığına sunulan raporda, İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri nedeniyle 1946 yılı sonrasında İstanbul'da konut inşaatı yapılmadığı ve gecekondular üretiminin başladığı belirtilir (Skidmore, Owings, vd., 1951, 63). Uzun yıllar Almanya'da bir yapı kooperatifinin yönetim kurulu başkanlığını yapan ve 1933 yılında Türkiye'ye gelen iktisat profesörü Gerhard Kessler, yüzyıl ortası İstanbul'unun konut sorununu dile getirirken inşaat şirketlerinin ve mimarların zengin üst tabakaya ve kamuya ait projelerle ilgilendiğini, halk meskenleri için herhangi bir girişimin sözü konusu olmadığı belirtir (Kessler, 1949, 132). Türkiye'de, mesken meselesine çözüm getirmek için ilk adım merkezi yönetim tarafından atılır ve Haziran 1948'de 5228

Şekil 3. Cerrahpaşa Hastanesi'nde mutfak-çamaşırhane binasının inşaat halinde görüldüğü, 19.07.1938 tarihli fotoğraf. (MSGÜ - İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi)

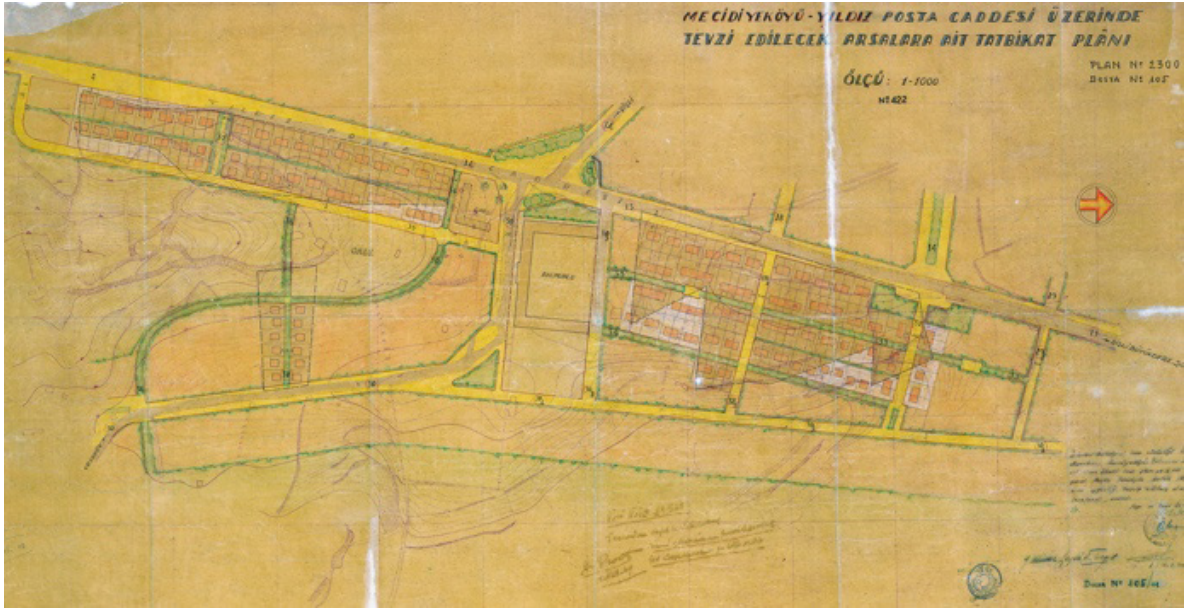
Şekil 4. Cerrahpaşa Hastanesi - Şirürji Kliniğini gösteren fotoğraf. (Gürkan, 1967, 21)

Şekil 5. Cerrahpaşa Hastanesi - Verem Kliniğinin inşaatı sırasındaki (MSGÜ - İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi) ve tamamlanmış hallerini (Yenileşen İstanbul, 1947, 121) gösteren fotoğraflar.

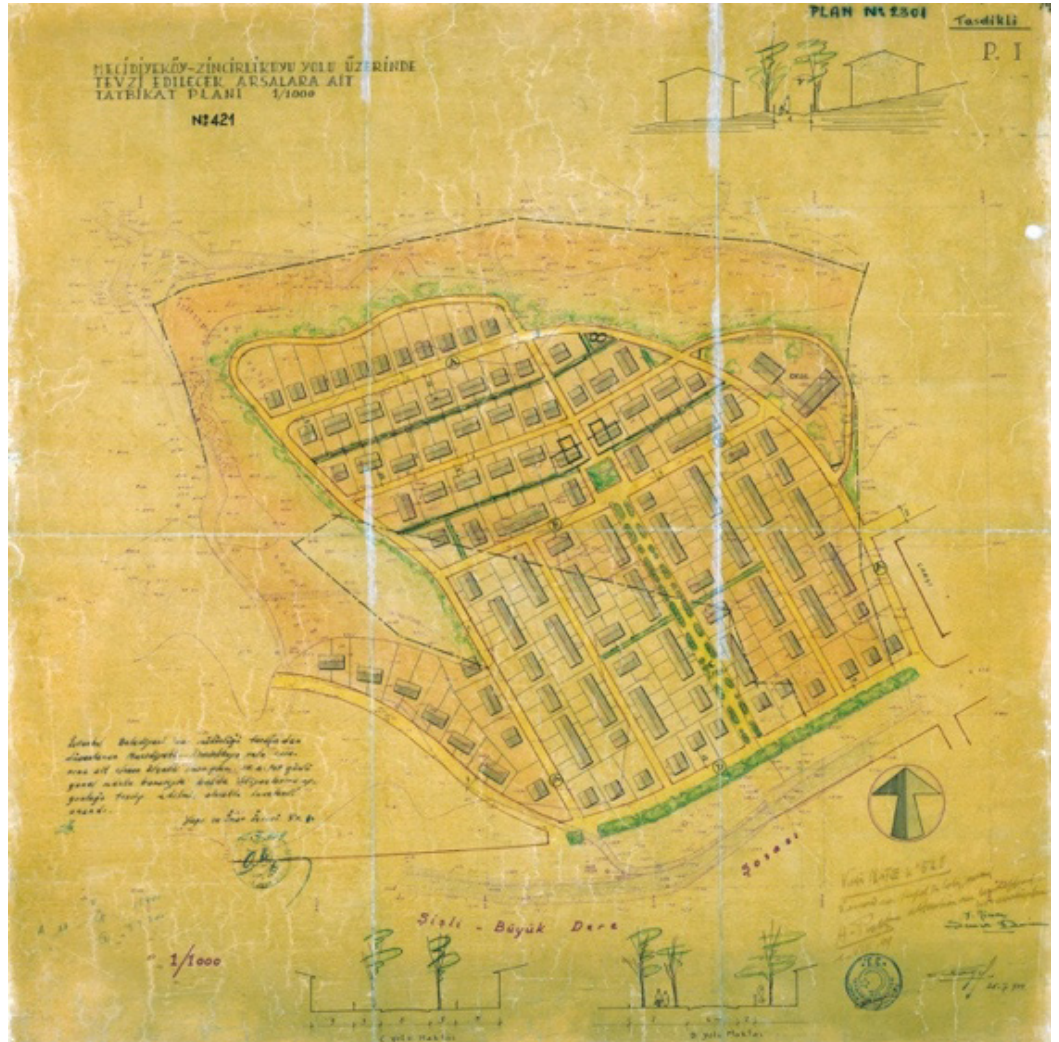
sayılı Bina Yapımını Teşvik Kanunu yürürlüğe girer. Bu düzenleme ile idare mülkiyetinde bulunan ve belli ihtiyaca tahsis edilmemiş olan, imar sınırları içindeki arsaların belediyelere verilmesi; belediyelerin bu arsaları ev yapmak isteyenlere veya kooperatiflere kura ile dağıtması yasaladır. Yine bu kanun ile belediyeler kendilerine verilen arsalarda konut inşaatı yapıp satma veya kiralama hakkına da sahip olur. Bina Yapımını Teşvik Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından İstanbul Belediyesi hızla çalışmalara başlar. İlk olarak dağıtılacak arsaların bulunabileceği alanlar belirlenir. Bu amaçla hazırlanmış, 1/25000 ölçekli 5218 Sayılı Kanun'a Göre Tevzi Edilecek Arsaların Bulunabilecekleri Mıntıkaları Gösteren Plan üzerinde ilgili kanuna göre dağıtılabilecek farklı büyüklüklerdeki 17 alan işaretlenmiştir (Şekil.6). 15 Şubat 1949 tarihinde gerçekleşen İstanbul Belediyesi Şehir Meclisi toplantısında bu alanlar Mesken Bürosu Müdürü tarafından ilan edilir (Mesken İnşası İçin, 1949). Sonrasında ise seçilen arsaların mesken alanı olarak planlanması için çalışılır. Bu kapsamda üretilen imar planlarının büyük çoğunluğu Leyla Turgut tarafından hazırlanmıştır.³ 1949 başında hazırladığı 1/2000 ölçekli Mecidiye Köyü Tevsii Ek Planı ile Mecidiyeköy'ün doğusu ve Beşiktaş'ın kuzeyinde yer alan kentsel boşlukların konut alanı olarak kullanımına yönelik öneri geliştirir (Şekil.7). Söz konusu plan günümüzde Barbaros Bulvarı adını taşıyan Yıldız Posta Caddesi ile Büyükdere - Şişli Şosesinin birleştiği alanı ve çevresini kapsamaktadır. Turgut'un hazırladığı plan üzerinde kırmızı kalemle çerçevelenmiş iki seçili alan, 03.01.1949 tarihli genel meclis kararıyla uygun görülmüş ve onaylanmıştır. İlerleyen aylarda seçilen bu iki alanın 1/1000 ölçekli uygulama imar planları hazırlanır. 25.06.1949 tarihli genel meclis kararı ile onaylanan ve Leyla Turgut tarafından hazırlanan Mecidiyeköyü - Yıldız Posta Caddesi Üzerinde Tevzi Edilecek Arsalara Ait Tatbikat Planında, Balmumcu Kışlası'nın kuzey ve güneyinde 190 birimlik konut alanı düzenlenmiştir (Şekil.8). Aynı tarihli

genel meclis kararı ile onaylanan, Yüksek Mimar Şemsa Demiren tarafından hazırlandığı düşünülen⁴ Mecidiyeköy - Zincirlikuyu Yolu Üzerinde Tevzi Edilecek Arsalara Ait Tatbikat Planında ise Zincirlikuyu Mezarlığı'nın güneyinde, Merbank Memur Evleri'nin batısında bulunan arsada 215 birimlik konut alanı tasarlanmıştır (Şekil.9). Her iki planda da konut birimlerinin düzenlendiği alanların tamamı İstanbul Belediyesi mülkiyetinde değildir. Mülkiyet sınırı kesikli çizgi ile işaretlenmiş olsa da dışında kalan alanlar da tasarıma dahil edilmiştir. 28 Aralık 1949 tarihli bir diğer çalışmada ise uygulama imar planı hazırlanmış olan her iki alandaki arsaların ifraz planı yapılmıştır. Burada yalnızca Belediye mülkiyetinde olan alanlar esas alınarak parselasyon çalışması yapılmış, her bir parselin yüzey alanı paftaya çizelgeler halinde işlenmiştir.⁵ Her ne kadar detaylı çalışmalar yapılmış olsa da yalnızca arsa temin ederek, dar gelirli ve yoksul kimselerin barınma ihtiyacının doğrudan karşılanamayacağı açıktır. Zira hazırlanan uygulama imar planlarına göre inşa edilecek konutların finansmanı da ayrı bir meseledir. Dönemin yasal düzenlemeleri İstanbul Belediyesi'ni yalnızca imar planları hazırlanmış arsaları dağıtmakla yetkilendirmektedir. Konutların nasıl inşa edileceğine yönelik herhangi bir ekonomik model geliştirilemediği için, arsa dağıtımının gerçekleşmesi hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Ancak sonraki yıllarda yapı kooperatiflerinin devreye girmesiyle Leyla Turgut'un planlarını hazırladığı bu alanlardaki konut uygulamaları mümkün olacaktır. Yıldız Posta Caddesi üzerindeki alan (Şekil.7 üzerindeki 'a') 1954 yılında kurulmuş olan Güzel Konutlar Yapı Kooperatifi'ne tahsis edilir ve Seyfi Arkan'ın tasarımıyla inşaatı gerçekleşir (Kaya ve Kaptan, 2020, 29). Aynı şekilde Mecidiyeköy - Zincirlikuyu Yolu üzerindeki alan (Şekil.7 üzerindeki 'b') ise Gazeteciler Cemiyeti Yapı Kooperatifi'ne tahsis edilir.

3. İBB Atatürk Kitaplığı arşivinde yer alan Hrt_009391, Hrt_009392, Hrt_009484 demirbaş numaralı planlarda Leyla Turgut'un imzası tespit edilmiştir.
4. İBB Atatürk Kitaplığı arşivinde ilgili planı hazırlayan kişi olarak Leyla Turgut'un adı geçmektedir ancak plan üzerinde adı veya imzasına rastlanmamıştır. Plan üzerindeki imzadan yola çıkarak Şemsa Demiren tarafından hazırlandığı veya sadece çizildiği öngörülmektedir.
5. İBB Atatürk Kitaplığı arşivinde yer alan Hrt_006373 ve Hrt_006496 demirbaş numaralı paftalarda her iki alandaki arsaların 1/1000 ölçekli ifraz planları bulunmaktadır.

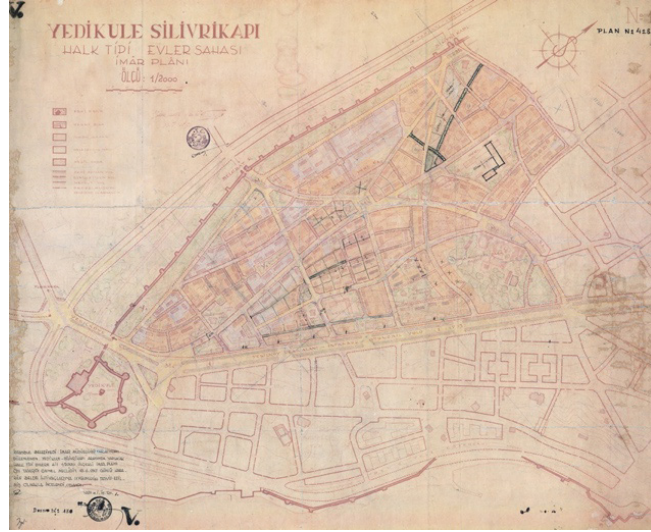
Şekil 8. Mecidiyeköy - Yıldız Posta Caddesi Üzerinde Tevzi Edilecek Arsalara Ait Tatbikat Planı. (İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi, Hrt_009392)

Şekil 9. Mecidiyeköy - Zincirlikuyu Yolu Üzerinde Tevzi Edilecek Arsalara Ait Tatbikat Planı. (İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi, Hrt_009393)

1949 sonunda Lütfi Kırdar'ın yerine İstanbul Belediye Başkanlığı ve Valiliğine Fahrettin Kerim Gökay getirilir. Prof. Dr. Gökay, bir ruh ve sinir hastalıkları uzmanı olarak kent sakinlerinin sağlık ve konfor koşulları sağlanmış ortamlarda barınması gerektiğinin bilincindedir. Bu sebeple göreve başladığı tarihten itibaren İstanbul'un mesken meselesiyle yakından ilgilenir. İlk olarak 20 Ocak 1950 tarihinde İstanbul Belediyesi riyasetinde mesken ve imar meseleleri ile ilgili bir toplantı düzenlenir. Mimar, şehircilik, iktisat disiplinlerinden çok sayıda akademisyenin ve devlet kurumlarından temsilcilerin katılımıyla gerçekleşen bu toplantıda imar ve şehircilik, ucuz ev, para ve kredi temini, şehrin nüfus yayılışı komisyonları kurulur. Her komisyonun kendi uzmanlık alanıyla ilgili hazırladığı raporlar bir bütün halinde, başbakanlığa takdim edilir. Raporlarda dikkati çeken en önemli tespit, mevcut yasal düzenlemelerin dar gelirli ve yoksul kimselerin barınacağı düşük maliyetli sosyal konutların üretimi için uygun olmadığıdır. Merkezi yönetim tarafından raporda yer alan tespitler ve öneriler kabul görür. Birkaç ay sonrasında, 24 Mart 1950'de, 5656 sayılı Belediye Kanunu'na Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun yürürlüğe girer. Fahrettin Kerim Gökay bizzat Ankara'ya giderek, Kanun'la ilgili Meclis'teki ve İçişleri Komisyonu'ndaki görüşmelere katılır. Gökay, İstanbul'a döndüğünde artık Belediye'nin çok sayıda halk tipi evler inşa etmekle yetkili olduğunu belirtir (*Ankara'dan Dönen Valimizin, 1950*). Sosyal konut kavramının henüz literatürde yer almadığı bu dönemde dar gelirli ve yoksul kimselerin uygun şartlarda sahip olabileceği konutlar "halk tipi evler" olarak ifade edilmektedir. 5656 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinin ardından İstanbul Belediyesinde de yeni çalışmalar başlar. Leyla Turgut tarafından hazırlanan, 1/2000 ölçekli Yedikule Silivrikapı Halk Tipi Evler Sahası İmar Planı⁶, genel meclisin 16.06.1950 tarihli kararıyla onaylanır. Bu plan kapsamında batıda Yedikule, kuzeyde Kara Surlarının Silivri kapısı ve güneyde de Koca Mustafa Paşa Camii arasından kalan,

tarihi Yedikule Bostanları'nın da içinde yer aldığı bir kentsel boşluk, konut alanı olarak düzenlenmiştir (Şekil.10).

Şekil 10. Yedikule Silivrikapı Halk Tipi Evler Sahası İmar Planı. (İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi, Hrt_009484)

Ocak 1951'de dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakanı Adnan Menderes, İstanbul Belediyesinde kritik bir ziyaret gerçekleştirir. Başta mesken meselesi olmak üzere şehirde yürütülmemekte olan çalışmalar Cumhurbaşkanı ve Başbakan'a izah edilir. Bu önemli ziyareti anlatan haberle birlikte gazetede yayınlanan bir fotoğrafta Bayar, Menderes ve Gökay'ın bir arada oturduğu masada Leyla Turgut'un hazırladığı Yedikule Silivrikapı Halk Tipi Evler Sahası İmar Planı görülmektedir. Çalışmaları incelemesinin ardından Bayar, 'ucuz evler meselesinin henüz olgunlaşmadığını' söyler ve arsa seçimi için tarihi yarımada bulunan yangın yerlerinin daha uygun olacağını belirtir (*Celal Bayar İstanbul'un, 1951*). Belediye bünyesinde yapılan çalışmaların Cumhurbaşkanı tarafından yeterli bulunmaması; seçilen arsaların ulaşımı zor, altyapı maliyeti yüksek alanlar olması sebepleriyle İstanbul'un sosyal konut ihtiyacına yönelik girişimler bir kez daha ertelenir. Ancak Belediye ısrarla çalışmaya devam eder, yeni öneriler geliştirir. Zira İstanbul halkı gelişmeleri yakından takip etmekte ve talepte bulunmaktadır. Hatta Belediye çalışmalarını henüz tamamlanmadığını, gelen başvurulara hiçbir işlem yapılamadığına dair gazetelere ilan vermek durumunda kalır (*İstanbul Belediyesinden, 1951*).

6. Bu plan kapsamında geliştirilen öneriler hiçbir zaman uygulanmamıştır.

İstanbul'un sosyal konut ihtiyacına dair hazırlanan yeni bir öneri 4 Nisan 1951 tarihinde Belediye Meclisince onaylanır. Öneri kapsamında mülkiyeti Belediyeye ait olan, Selamsız'daki metruk mezarlık ve Koşuyolu kırsalı⁷ üzerine iki katlı, bitişik nizamda tasarlanmış konut yapılarının inşa edilmesine karar verilir (*Ucuz Evlerin İnşasına, 1951*). 25 Nisan 1951'de Koşuyolu'nda 100, Selamsız'da 50 adet konutun inşası için ihale gerçekleştirilir. 16 Mayıs 1951 günü Fahrettin Kerim Gökay'ın katılımıyla gerçekleşen temel atma töreninin ardından nihayet, İstanbul'un önemli bir ihtiyacı olan sosyal konutların inşaatı başlar. 12 Şubat 1952'de iki farklı alanda inşa edilen bu 150 konutun inşaatının tamamlandığına dair haber yayınlanmıştır. Selamsız'da ve Koşuyolu'nda Belediye tarafından inşa edilen konutlar (*Şekil.11*) Leyla Turgut ve Sahip Özden tarafından birlikte tasarlanmıştır. İstanbul Belediyesi'nin az sayıdaki konut inşaatının ardından yapı kooperatiflerinin faaliyeti ile Selamsız yaklaşık 200 ailenin yaşadığı bir yerleşime dönüşmüştür. Koşuyolu ise belediyenin sosyal konutları ile birlikte Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın üç etapta inşa ettiği konutlarla Anadolu yakasının en değerli mahallelerinden biri haline gelir.

1952 yılında mezun olduğu göz önünde bulundurulduğunda, büronun en erken bu tarihten itibaren kurulmuş olma ihtimali söz konusudur. Leyla Turgut ve Berkok İlkünsal'ın birlikte hazırladıkları bilinen tek proje İETT Mensupları Yapı Kooperatifi için tasarladıkları Okmeydanı İETT Bloklarıdır. İstanbul Belediyesi bünyesinde çalışırken sosyal konut üretimi hakkında tecrübe sahibi olan Leyla Turgut, bu defa bir yapı kooperatifi tarafından üretilecek sosyal konut projesini geliştirir. 1957 yılında tamamlanan proje kapsamında 16, 14, ve 7 katlı blok apartmanlar tasarlanmıştır. Bu tarihe dek üretilmiş olan sosyal konut örnekleri yalnızca bir veya iki katlıdır. Kat Mülkiyeti Kanunu'nun henüz ilan edilmediği bir tarihte önerilen çok katlı yüksek yapılar, dönemin öncü örneklerindedir. Türkiye Emlak Kredi Bankası tarafından inşa edilmekte olan IV. Levent Mahallesi ve Atatürk Bulvarı Blok Apartmanlarından sonra İstanbul'un üçüncü çok katlı sosyal konut projesidir. Eylül 1957'de İETT Dergisi'nde yayınlanan maket fotoğrafında bir adet 14 katlı büyük blok, üç adet 7 katlı küçük blok, dört adet de 16 katlı yıldız blok planlandığı görülmektedir. 28 Aralık 1957 tarihinde gerçekleşen temel atma töreni, ertesi günün gazetelerinde

Şekil 11. Selamsız'da (sol) ve Koşuyolu'nda (sağ) inşa edilen sosyal konutları gösteren fotoğraflar. (İstanbul Albümü II: 1950-1953)

7. Selamsız ve Koşuyolu evleriyle eş zamanlı olarak Fatih'te de 50 adet konutun inşaatı planlanır. Ancak yaşanan mülkiyet sorunları nedeniyle önce ihale tarihi ertelenir, ardından belirlenen zamanda müteahhit firmaya yer teslimi yapılamaması sebebiyle inşaatı gerçekleşemez. Aynı alan 1953 yılında İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Yapı Kooperatifi'ne tahsis edilir ve burada Arpaemini Mahallesi inşa edilir.

İlerleyen yıllarda İstanbul'daki sosyal konut üretimi, işçi topluluklarına ait yapı kooperatiflerinin de sahneye çıkmasıyla birlikte hızlanır. Leyla Turgut'un bu tarihten itibaren Belediye bünyesinde yaptığı çalışmalara rastlanmamıştır. Zira hangi tarihte İstanbul Belediyesi'nden ayrıldığı da bilinmemektedir. 1950'li yıllarda genç meslektaşı Berkok İlkünsal ile birlikte bir mimarlık bürosu kurar. İlkünsal'ın Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nden

“İstanbul Gökdelenleri” başlığı ile yer alır. Zira Okmeydanı İETT Blokları, o güne dek inşa edilen tüm konutlardan daha fazla yüksekliğe sahiptir. Yine İETT Dergisi'nin Ocak 1958 tarihli sayısında, proje hakkında ayrıntılı bilgi verilirken biri 16, biri 14, üçü 7 katlı olmak üzere toplam beş bloğun inşa edileceği bilgisi verilir (*Blok Apartmanların Temeli, 1958*). Maket fotoğrafında 14 katlı yıldız bloklar dört

adet görüldüğü halde, yalnızca bir adet inşa edilmiş olması, bina sayısı ile ilgili tasarımdan sonra, uygulama aşamasında bir karar değişikliğine gidildiğini göstermektedir (Şekil.12). Metin Erksan'ın yönettiği Acı Hayat filminde Okmeydanı İETT Blokları, genç aşıklar Nermin ve Mehmet'in imrenerek baktığı evler olarak karşımıza çıkmaktadır (Arslan, 1962). Leyla Turgut ve Berkok İlkünal'ın Okmeydanı İETT Blokları haricinde herhangi bir başka ortak projesine rastlanmamıştır. İkiliğin hangi tarih aralığında birlikte çalıştığı da belirsizdir. Yalnızca İlkünal'ın 1970'lerin başından itibaren İsveç'te mesleki faaliyetini yürüttüğü bilinmektedir.

6. KÜLTÜR SANAT ARAŞTIRMALARI

1960'lı yıllardan itibaren Leyla Turgut, mimar kimliğinden ziyade kültür-sanat araştırmacısı olarak birtakım yeni çalışmalar içerisinde. Almanya'da yayınlanan Merian dergisi, 1962 yılında bir sayısını İstanbul'a ayırır. Ahmet Hamdi Tanpınar, Burhan Felek, Haldun Taner, Wolfgang Müller-Wiener gibi önemli yazarlar ve araştırmacılar ile birlikte Leyla Turgut da bu sayıda yer

alır. 'Peçeli ve Peçesiz Kadınlar' başlıklı makalesinde Türkiye'de kadınların Cumhuriyet devrimleri öncesindeki ve sonrasındaki yaşamları hakkında ayrıntılı bilgiler verir (Asım Turgut, 1962, 82). 1965 yılında ise Alman televizyon kanalı Bayerischer Rundfunk, Türkiye'deki gündelik yaşam ile ilgili bir film hazırlar. Filmde Yazar Haldun Taner, Gazeteci Nadir Nadi, Yüksek Mimar Leyla Turgut gibi tanınmış kimselerin günlük yaşantısına yer verilmiştir. Öte yandan Leyla Turgut'un, Okmeydanı İETT Bloklarının inşaatı sırasında yapılan çalışmaları incelerken görüntüleri mevcuttur (Şekil.13). Ayrıca Turgut, Türkiye'deki kadınların Cumhuriyet öncesindeki yaşam şartlarına dair kısa bir açıklama yapar (Walschus, 1965).

Eylül 1970'te Pirelli Dergisi'nin 'Toplumda Kadın' dizisinde Leyla Turgut'a yer verilir (Şekil.14); kendisinin sanat tarihi alanında doktora yaptığı, arkeoloji ile ilgilendiği, her yıl Anadolu'yu gezerek fotoğraflarla belgeleme yaptığı belirtilir (İşbil, 1970, 20). Bu yıllarda Anadolu'daki antik kentler hakkında çok sayıda çalışma yapar. Aralık 1966'ta yayınlanan Merian dergisinde Manisa kenti hakkındaki incelemelerini kaleme alır. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından düzenlenen konferanslarda 1969'da Kapadokya, 1974'te Finike-Alanya, 1976'da ise Karya şehirleri hakkında konuşmalar yapar. 1975 yılında Kuşadası ve çevresindeki kalıntılar hakkındaki kitabı yayınlanır.

Şekil 12. Okmeydanı İETT Bloklarını gösteren fotoğraf. (Salt Araştırma, Gültekin Çizgen Arşivi, TMGCH0016002)

Şekil 13. Leyla Turgut Okmeydanı İETT Blokları inşaatını incelerken (Walschus, 1965)

1973 yılında cumhuriyetin ilanının 50. yıldönümü kutlamaları kapsamında, 21 Haziran - 20 Temmuz tarihleri arasında İstanbul Festivali düzenlenir. Festivalde konserler, resitaller, opera, bale, tiyatro oyunları, müzikaller, folklor ve mehter performansları yer alır. Yerli ve yabancı pek çok sanatçının performans sergilediği bu etkinlikler büyük ilgi görür. Bu önemli etkinliğin genel müdürlüğünü Leyla Turgut yapmıştır. Bir buçuk yıl kadar süren hazırlık çalışmalarında festival programının düzenlenmesinden etkinliklere sahne olan mekanların seçimine kadar her aşamada ekibiyle birlikte titizlikle çalışmıştır. 1970'li yıllardan sonra kendisi veya çalışmaları hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamayan Leyla Turgut, 28 Mart 1988'de, 77 yaşında vefat etmiş, Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir.

7. MİMARLIK ÜRETİMİNE⁸ DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Leyla Turgut'un, Devlet Güzel Sanatlar Akademisinde henüz öğrenciyken Maarif Vekaleti'ne bağlı Mimari Tatbikat

Bürosu'nda Bruno Taut, Franz Hillinger, Erich Zimmermann gibi Alman mimarların yanısıra Rebii Gorbon, Seyfi Arkan, Sedad Hakkı Eldem gibi ülkenin önemli mimarlarıyla da birlikte çalışma fırsatı bulmuş olması, meslek hayatında ağırlıkla ilgileneceği konular kadar tasarım dilini de etkilemiş olmalıdır (Çizelge 2). Leyla Turgut'un mansiyon ödülü aldığı Çanakkale Zafer ve Meçhul Asker Anıtı (1944) ile ikincilik ödülü aldığı İstanbul Açık Hava Tiyatrosu (1946) projeleri dönemin "Milli Mimarlık" anlayışını yansıtmaktadır. Ağır, klasik, anıtsal ifade ve tarihsel motiflerin kullanımını ön plana çıkaran bu anlayışı, Bozdoğan (2001, 321) mimarının devletin iktidarıyla özdeşleştirilmesiyle açıklar. Mimari Tatbikat Bürosu'nda da çalışmış olan Sedad Hakkı Eldem 1930'lu yılların sonundan itibaren hakim olmaya başlayan "Milli Mimarlık" fikrinin öncülerindedir. Nitekim Leyla Turgut'un 1940'lu yıllarda katıldığı ve derece aldığı anıt ve kamu yapıları yarışmaları için hazırladığı projelerde anıtsal-klasisizmin izlerini görmek müm-

Şekil 14. Leyla Turgut ile yapılan röportaj sırasında çekilmiş fotoğraf. (İşbil, 1970)

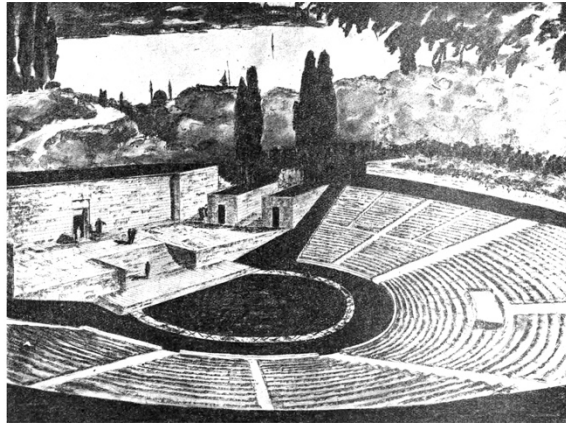
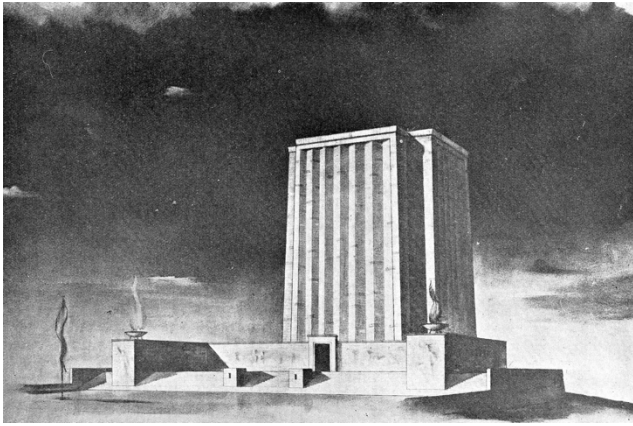
toplumda kadın İLK KADIN MİMARLARIMIZDAN. LEYLA A. TURGUT

8. Leyla Turgut'un aktif olarak mesleğini icra ettiği dönemde şehircilik, plancılık gibi özel uzmanlık alanlarına ait çalışmalar da mimarlar tarafından yapılmaktadır. Bu sebeple kendisinin çalışmalarından söz ederken mimarlığı yerine daha kapsayıcı bir ifade olarak mimarlık üretimi kavramı üzerinde durulmuştur.

kündür (Şekil.15). Aynı sade ama anıtsal, yatay ve düşey vurguları olan tasarım dili, ilk mimari ürünlerinden olan Cerrahpaşa Hastanesi Şirürji (1943) ve Verem (1947) klinikleri gibi kamu yapılarının cephelelerinde de izlenmektedir.

Şekil 15. Leyla Turgut'un derece aldığı mimari proje yarışmaları için hazırladığı çizimler.

Çizelge 2. Leyla Turgut'un mimarlık üretimi kapsamındaki çalışmaları

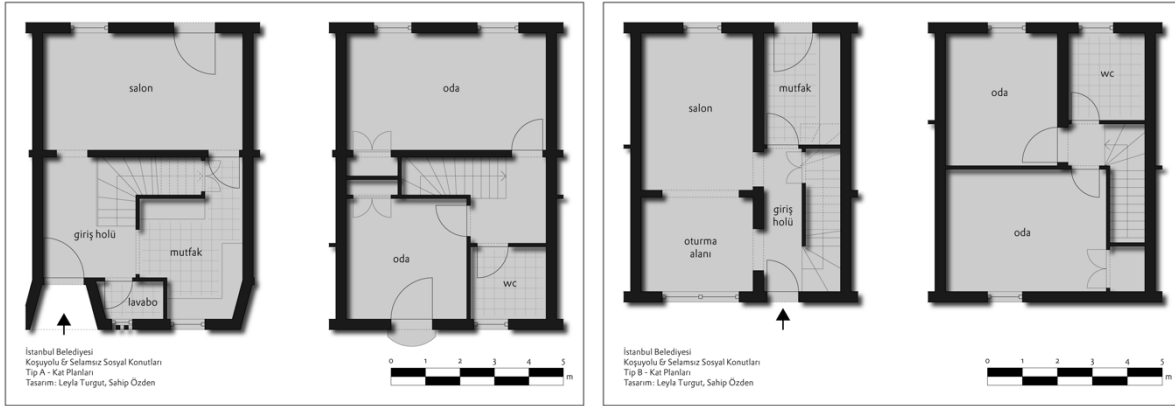
İnşaata Gerçekleşen Mimari Projeleri	Derece Aldığı Yarışma Projeleri	Dahil Olduğu Düşünülen Çalışmalar ⁹
Samsun - Akpınar Köy Enstitüsü, 1941	Kocaeli - Arifiye Köy Enstitüsü, 1940 (İkinci) Kastamonu - Gölköy Köy Enstitüsü, 1940 (İkinci)	Cerrahpaşa Hastanesi'nde Mutfak-Çamaşırhane Binası, 1938 1/2000 ölçekli Mecidiyeköyü Tevsii Ek Planı, 1949
Cerrahpaşa Hastanesi - Şirürji (Cerrahi) Kliniği, 1943	Tekirdağ - Kepirtepe Köy Enstitüsü, 1940 (Dördüncü)	1/1000 ölçekli Mecidiyeköyü - Yıldız Posta Caddesi Üzerinde Tevzi Edilecek Arsalara Ait Tatbikat Planı, 1949
Cerrahpaşa Hastanesi - Verem Kliniği, 1947	Samsun - Akpınar Köy Enstitüsü, 1941 (Birinci)	1/1000 ölçekli Mecidiyeköyü - Zincirlikuyu Yolu Üzerinde Tevzi Edilecek Arsalara Ait Tatbikat Planı, 1949
Koşuyolu Ucuz Evleri, 1952	Çanakkale Zafer ve Meçhul Asker Anıtı, 1944 (Mansiyon)	1/1000 ölçekli Mecidiyeköyü - Zincirlikuyu Yolu Üzerinde Tevzi Edilecek Arsalara Ait Tatbikat Planı, 1949
Selamsız Ucuz Evleri, 1952	Ankara Üniversitesi - Fizik ve Kimya Fakülteleri, 1946 (Mansiyon)	1/2000 ölçekli Yedikule Silivrikapı Halk Tipi Evler Sahası İmar Planı, 1950
İETT Mensupları Yapı Kooperatifi - Okmeydanı Blok Apartmanları, 1962	İstanbul Açık Hava Tiyatrosu, 1946 (İkinci) Ankara'da Sinema - Otel, 1946 (İkinci)	

9. Leyla Turgut'un özellikle İstanbul Belediyesi bünyesinde hazırladığı planların daha detaylı değerlendirilebilmesi ve tüm sosyal konut çalışmalarının sınıflandırılabilmesi için ulaşılabilen arşiv belgeleri yetersiz kalmaktadır. Bu kapsamda mimari çalışmalarının da bulunduğu ve MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi'ndeki terekesine erişim oldukça önemlidir. Ancak bu makalenin hazırlanma sürecinde ne yazık ki tereke içinde yer aldığı bilinen günlüklere erişilememiştir.

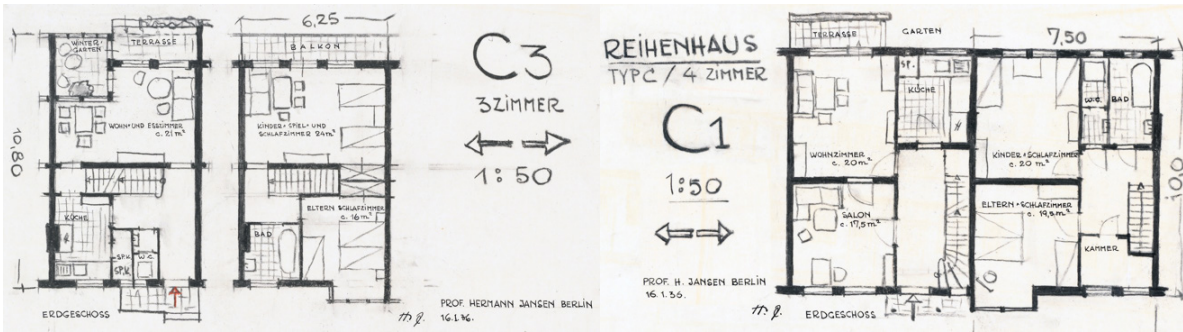
Gerek İstanbul Belediyesi Mesken Bürosu'nda dahil olduğu yeni konut alanlarının planlanması çalışmalarında, gerekse de konut tasarımlarında kendisinin Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretmeni ve Mimari Tatbikat Bürosu'nda şefi olan Bruno Taut'tan öğrendiklerinin etkisi yadsınmaz. Taut, sosyal konut konusunda devrim yaratan Neues Bauen hareketinin öncülerindendir. Bu hareketin dahilinde 1920'li yıllarda özellikle Berlin, Frankfurt ve Rotterdam'da üretilen sosyal konutlar dönemin dünya standartlarını belirlemiştir. Bu dönemde Berlin'deki sosyal konutların önemli bir kısmı GEHAG (*Gemeinnützige Heimstätten-, Spar- und Bau-Aktiengesellschaft*) şirketi tarafından inşa edilir. 1924 yılında kurulan şirket, dönemin kent dışı alanlarında kar amacı gütmeksizin sosyal konut projeleri ve uygulamaları gerçekleştirir. 1925-1929 yıllarında GEHAG'ın baş plancısı ve danışman mimarı Bruno Taut'tur. Bu dönem aralığında kentin beş farklı noktasında, binlerce Berlinlinin yerleştiği sosyal konutlar inşa edilmiştir.¹⁰ Başta Almanya olmak üzere tüm Doğu Avrupa ülkelerinde üretilmekte olan sosyal konutlar, Türk-Alman ilişkileriyle periferiye taşınır. Akcan (2005, 23), yüzyıl ortasında Türkiye'de tasarlanmış mahalle düşüncesinin hayata geçirilmesinde Alman kökenli mimar ve plancıların katkısının büyük olduğunu dile getirmektedir. 1936 yılında İstanbul'a yerleşen Bruno Taut, sosyal konut tecrübesini Devlet Güzel Sanatlar Akademisinde öğrencilerine aktarır. Bozdoğan (2001, 201), Taut'un öğrencilerine toplu konut projeleri çalıştırdığını, çizimlerin yanı sıra yaklaşık maliyet ve yıllık kira bedeli gibi finansman hesaplamaları da yaptırdığını ifade eder. Akademi'deki derslerde ve Mimari Tatbikat Bürosu'nda Bruno Taut ile çalışma fırsatı bulmasının, Leyla Turgut'un mesleki kariyerinin şekillenmesinde ne denli etkili olduğu açıktır. Leyla Turgut'un Sahip Özden ile birlikte tasarladığı Selamsız ve Koşuyolu'ndaki konutlar belediyenin kısıtlı bütçesi ile inşa edilen, Almanya'daki örneklerle kıyasla oldukça küçük ölçekli ve mütevazı bitişik nizam bahçeli tek aile konutlarıdır.

Selamsız ve Koşuyolu'nda aynı tip projeler uygulanmış, iki farklı plan tipi kullanılmıştır (Şekil.16). Her iki tipin de zemin katında mutfak, yaşam alanları bulunurken, ıslak hacimler ve odalar birinci katta yer almaktadır. Daha büyük inşaat alanına sahip olan A tipinde farklı olarak zemin katta el yıkama lavabosundan ibaret bir ıslak hacim daha bulunmaktadır ve birinci katta merdiveni çevreleyen duvarlar odalara devam ederek sabit yüklük/dolap şeklinde kullanılmıştır. A tipinin zemin katında yer alan ıslak hacmin duvar boşluğu, görsel konforun sağlanması için şebekeli bir cephe elemanı ile örtülmüştür. Dar gelirli ve yoksul ailelerin konut ihtiyacına yönelik olarak geliştirilen plan tiplerinin mekân organizasyonu açısından geleneksel konut referansı olmayan, rasyonel, standartlaşmış ve öncelikle barınma ihtiyacı ve temel konfor koşullarını sağlamaya yönelik olarak tasarlandığı görülmektedir. Ayrıca sözü edilen plan tipleri, 1930'lu yıllarda Hermann Jansen tarafından tasarlanan ancak inşaatı gerçekleşmeyen Ankara Kooperatifi projesindeki bazı konut tipleri ile çarpıcı derecede benzerlik göstermektedir (Şekil 17) (Öztiürk, 2020, 22). Cephe biçimlenişleri oldukça yalın olan konutlar özellikle ölçek ve genel yapılaşma düzeni açısından Taut'un 1914-15 tarihli Falkenberg Bahçekent konut grubunda yer alan tek aile için planlanmış iki katlı sıra evlerine benzerlik göstermektedir (Şekil.18).

10. Bruno Taut'un GEHAG bünyesinde çalıştığı dönemde inşa edilen sosyal konutlardan bazıları, 2008 yılında Berlin'in Modern Toplu Konutları (Berlin Modernism Housing Estate) adıyla UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kabul edilen altı konut grubu arasında yer almaktadır.

Şekil 16. Kosuyolu ve Selamsız'da inşa edilen sosyal konutların kat planları. (Habitation 3 UIA: Programme, Design and Production adlı eserde yayınlanmış planlar, yazarlar tarafından sayısal ortamda yeniden üretilmiştir.)

Şekil 17. Hermann Jansen'in Ankara Kooperatifi için hazırladığı C3 ve C1 kodlu plan tipleri. (Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Müzesi Arşivi, 23248 ve 23232)

Şekil 18. Falkenberg Bahçekent evlerini gösteren fotoğraf. (©Gertrud K. Flickr, 2012)

1957 yılında projesi çizilen ve 1962 yılında Şişli'nin yeni yerleşime açılan alanlarında inşa edilen Okmeydanı İETT Blokları, kent için yeni bir ölçek tanımlamakta ve döneminin tüm dünyada etkisini gösteren uluslararası üslup özelliklerini yansıtmaktadır. Pilotiler üzerinde yükseltilmiş yatay kütesi ve teras çatısında yer alan ortak kullanım alanları ile büyük blok, çağdaş Le Corbusier'nin sosyal konut çözümü olarak geliştirdiği Unite d'Habitation projesinin bir benzeridir. cephelerdeki düşey yırtıklar, yatayda aynı düzen ve boyutlarda sıralanan pencereler ile öne çıkan ve Leyla Turgut - Berkok İlkünsal işbirliğinin inşa edildiği bilinen tek ürünü olan bu konut grubu, hem uluslararası akımın bir örneği olması, hem de Türkiye'deki konut mimarlığı için referans değeri taşıması açısından önemlidir. Buradaki büyük blokun, adeta iki küçük blokun bitleştirilmesi ve kat adedinin artırılmasıyla oluştuğu görülmektedir. Blokların plan tipleri incelendiğinde tıpkı Koşuyolu-Selamsız A Tipi örneğindeki gibi ıslak hacimlerin görsel konforunu sağlayan şebekeli cephe elemanları ve sabit yüklük/dolap unsurları burada da görülür (Şekil.19). Leyla Turgut'un Berkok İlkünsal ile birlikte çalıştığı dönemdeki üretimine dair veriler oldukça sınırlıdır. 8 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleşen bir çevrimiçi müzayedede ikili tarafından hazırlanan, Tarabya'daki bir arsanın mevzi imar planına ait paftaların ve BP ofis binasına ait projelerin satışı gerçekleşmiştir (Bit Mezat, t.y.).

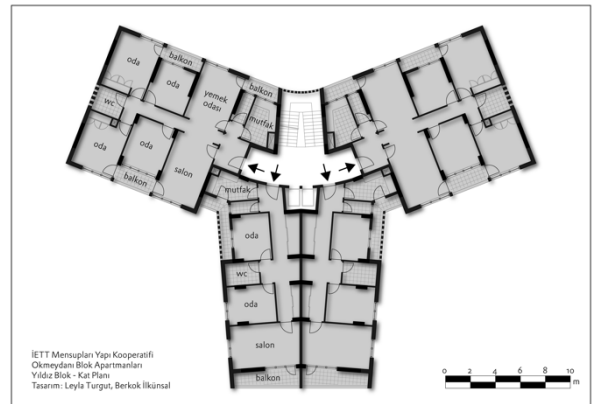
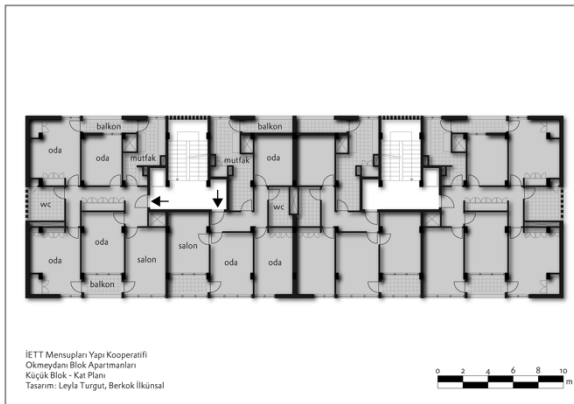
Gerçekleşen tüm uygulamalarında gözlemlenen özenli mimari dili, Leyla Turgut'un imzası bulunan bu yapıları döneminin nitelikli mimari tasarımları olarak değerlendirmemizi sağlar. Ancak ne yazık ki sadece Okmeydanı İETT Blokları günümüzde tasarım bütünlüğünü ve değerlerini korumaya devam etmektedir. Selamsız konutlarında geniş caddelerin kenarında yer alan birimler, zaman içinde ticaret fonksiyonunun da katılmasıyla değişimlere maruz kalırken iç kısımlardaki örnekler özgün durumda varlığını sürdürmektedir (Öztürk, 2020, 26). Koşuyolu konutlarında ise kullanıcıların müdahaleleri ve yenilemeleri ile konut birimleri özgün mimari niteliklerini gün geçtikçe kaybetmektedir (Salman, 2019, 169).

Konut dışındaki tasarımlarından olan ve Cerrahpaşa Hastanesi içinde yer alan Şirürji ile Verem Klinikleri ne yazık ki 2018-2019 yıllarında gerçekleşen yenileme çalışmaları kapsamında yıkılmıştır. Leyla Turgut'un ilk inşa edilen yapısı olan Akpınar Köy Enstitüsü ise zaman içinde eklenen yapılarla günümüzde Ladik Akpınar Eğitim Kampüsünün bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir.

8. SONUÇ

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'de modernleşme, sanayi ve devlet yönetiminin öte toplumun yaşayışı için de hedef haline gelmiştir. Dönemin ulus devletlerinin ortak sloganı olan *mens sana in corpore sano* Türk dilinde "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" olarak tekrarlanmıştır. Bu bağlamda spor faaliyetlerine önem verilmiş, genç sporcuların yetişti-

Şekil 19. Okmeydanı İETT Blokları - Küçük ve yıldız blok kat planları. (Neslinur Hızlı Erkılıç tarafından hazırlanan posterde yayınlanan planlar yazarlar tarafından sayısal ortamda yeniden üretilmiştir)

rilmesi desteklenmiştir. Modernleşmek isteyen genç Türkiye'nin sunduğu bu imkânı sıkı çalışma ile destekleyen Leyla Turgut, yüzme sporunda önemli başarılarla imza atmıştır. Dönemin şartları gereği yüzme sporu olimpiik havuz gibi tesisler veya kurumsal bir federasyon olmadığı için İstanbul sahillerinde, medya organlarının düzenlediği müsabakalardan ibarettir. Bu kısıtlı imkanlara rağmen elde ettiği başarılar ile kendisini kanıtlaması ve uluslararası müsabakaya katılan ilk kadın sporcu olması mücadele ruhunu ve özverili çalışmasını göstermektedir. Nitekim mimarlık mesleğinin ilk yıllarında katıldığı yarışmalarda da bunun izleri görülmektedir. Leyla Turgut günümüzde halen başarılı bir kadın sporcu olarak saygıyla anılmaktadır.

Yüksek mimar olarak mesleğini icra ettiği yıllarda dönemin popüler tipoloji ve üsluplarına odaklanarak seri halde üretim yapan bir mimar olmamıştır. Belki de bu sebeple günümüzde çağdaşları haklarında üretimleri üzerinden çok sayıda araştırma yapıyorken Leyla Turgut'un mimarlığı perde arkasında kalmıştır. Turgut, meslek hayatında memleketin gündemindeki sorunları kendisine dert edinir ve çözüm bulmak için var gücüyle çalışır. Örneğin, kırsal alanların eğitim politikalarının gündemde olduğu bir dönemde, büyük kentlerde dikkat çekici tasarım yaklaşımlarını önceleyen mimarlık ürünlerinden ziyade köy enstitüleri için projeler hazırlamış ve inşaat sürecine katılmıştır. Dördüncü bölümde sözü edildiği üzere, köy enstitüleri için düzenlenen proje yarışmalarına katılmak için enstitülerin inşa edileceği alanda en az üç gün süreyle yerinde incelemelerin yapılması gereklidir. Ulaşım ve Anadolu şehirlerinde konaklama olanaklarının günümüze kıyasla oldukça kısıtlı olduğu bir dönemde – derece alamamış olsa da katıldığı başka yarışmaların olması ihtimaliyle – en az dört kente seyahat gerçekleştirmesi, projeler hazırlayıp dereceler elde etmesi, sporcu kimliğinin mücadele ruhu ve özverili çalışmasının izleridir. Yüzyıl ortasında konut ihtiyacının büyük bir probleme dönüşmekte olduğu eski başkentte belediye bünyesinde

çalışarak çarpık kentleşme ve gecekondu tehditleriyle mücadele etmiştir. Beşinci bölümde belirtildiği üzere yüzyıl ortası İstanbul'unda dar gelirlili ve yoksul kimse-lerin konut ihtiyacı ne inşaat şirketlerinin ne de mimarların gündelik çalışmalarında yer bulamamaktadır. İstanbul Belediyesi bünyesinde ve sonrasında bağımsız olarak hazırladığı sosyal konut projeleri Leyla Turgut'un mesken meselesiyle mücadeleye öncülük ettiğini göstermektedir. Öte yandan özellikle 1960'lı yıllarda Anadolu şehirlerine yaptığı seyahatler ve belgelenmeler ile ülkenin kültürel tanıtımına katkıda bulunmuştur.

Modern bir kadın figürü olarak Mimar Leyla Turgut üzerine yaptığımız araştırma kapsamında birincil kaynaklar, bizzat kendisi tarafından hazırlanan çalışmalar ışığında yaşamına ve mimarlık üretimine dair bilinmeyen pek çok yeni bilgi ortaya çıkarılmıştır. Daha önceki yayınlarda kendisinin kişisel ve eğitim bilgileri hakkındaki kimi yanlış bilgilerin düzeltilmesi mümkün olmuştur. 1950'li yıllara kadar mimarlık üretimi ayrıntılı olarak incelenmiş olsa da özellikle bu tarihten sonra Leyla Turgut'un hangi çalışmalarla meşgul olduğunun ortaya çıkarılması gerektiği açıktır. Bu kapsamda terekesi içinde yer alan günlüklerinin incelenmesi ve diğer arşivlerden elde edilen bilgiler ile birlikte değerlendirilmesi kendisine dair bilinmeyenlerin niceliğini azaltmak, geçmiş yüzyılın mimarlık tarihine önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akcan, E. (2005). Modern Komşuluğun İç İç Geçmiş Tarihler. Varlık, 1179, s. 21-26.
- Alparslan, S. (2018). Meşrutiyet Dönemi Hariciye Nazırlarından Asım Bey'in (Mustafa Asım Turgut) Osmanlı/Türk Diplomasisindeki Yeri (1908-1918). (Yüksek lisans tezi). Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (508017).
- Ankara'dan Dönen Valimizin Beyanatu. (1950, 25 Mart). Akşam, s. 1.
- Arslan M. (Yapımcı) ve Erkan, M. (Yönetmen). (1962). Acı Hayat [Sinema filmi]. Türkiye: Acar Film Stüdyosu.
- Asım Turgut, L. (1962). Frauen mit und ohne Schleier. Merian, Jahrgang 15, Heft 12, s. 82-88.
- Assin Tourgoud Schwimmt Record. (1929, 19 Ağustos). Sport-Tagblatt, s. 5.
- Avrupa'da 236 Yelken Yarışı Yapmış Olan Bir Türk Genci. (1932, 10 Haziran). Milliyet, s. 5.

- Bit Mezat. (t.y.). Cemiyet Ekspres Müzayedesi. Erişim adresi: <https://www.bitmezat.com/muzayede/17084/cemiyet-ekspres-muzayedesini>
- Blok Apartmanların Temeli Atıldı. (1958, Ocak). İETT Dergisi, 16, s. 4-6.
- Bolak, O. (1950). Hastanelerimiz: Eski Zamanlardan Bugüne Kadar Yapılan Hastanelerimizin Tarihi ve Mimari Etüdü. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Bozdoğan, S. (2001). Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür. Birkan, T. (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Celal Bayar İstanbul'un Dertleriyle Alakadar Oldu. (1951, 6 Ocak). Milliyet, s. 1 ve 5.
- Die erste Wiener Damen-Eishockeymannschaft. (1930, 16 Ocak). Sport-Tagblatt, s. 1.
- Ein neuer Schwimmrecord im Wörther See. (1929, 25 Ağustos). Wiener Bilder, 34, s. 17.
- Eissegehn am Neusiedler See. (1932, Şubat). Moderne Welt, Jahrgang 13, Heft 5, s. 14.
- Gölköy Enstitüsü Binalarının Avan Proje Müsabakası. (1940, 2 Aralık). Akşam, s. 5.
- Güler, A. C., Önsel Atala, Z. (2019). Cerrahpaşa'da Bir Dönemin İzleri Yok Mu Oluyor? Dosya, 43, s. 54-58.
- Gürkan, K. İ. (1967). Cerrahpaşa Hastanesi Tarihi. İstanbul: Cerrahpaşa Kadın Doğum Kliniği Kalkındırma Derneği Monografileri.
- Hızlı Erkiç, N. (2017, Nisan). İETT Mensupları Yapı Kooperatifi Blok Apartmanlar. Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları XII, DCOMOMO Türkiye Ulusal Çalışma Grubu Poster Sunuşları, Balıkesir.
- İstanbul Belediyesinden. (1951, 18 Ocak). Milliyet, s. 5.
- İşbil, T. (1970, Eylül). İlk Kadın Mimarlarımızdan Leyla A. Turgut. Pirelli, 72, s. 20-21.
- Karakaya, E. (2006). Türk Mimarlığı'nda Sanayi-i Nefise Mektebi/Güzel Sanatlar Akademisi'nin Yeri ve Restorasyon Alanına Katkıları (1883-1960). (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (204435).
- Kaya, Ç., Kaptan, M. A. (2020). Balmumcu'nun Modern Kentleşme Tarihi: Seyfi Arkan'ın Güzel Konutlar Sitesi. Betonart, 65, s. 29-40.
- Keskin, Y. (2012). Köy Enstitüleri İçin Açılan Mimari Proje Yarışması ve Sonuçları. Z. Ögel ve G. Tanman (Ed.), Düşünen Tohum Konuşan Toprak: Cumhuriyet'in Köy Enstitüleri 1940-1954 (s. 111-135) içinde. İstanbul: Suna İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Kessler, G. (1949). İstanbul'da Mesken Darlığı, Mesken Sefaleti, Mesken İnşaatı. Arkitekt, 209-210, s. 131-134.
- Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Ait Müsabaka Şartnamesi (1940, 13 Mayıs). Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, 70, s. 199.
- Köy Enstitüleri Bina Projesi Müsabakasında Kazanan Mimarlarımız. (1940, 22 Eylül). Haber, s. 4.
- Köy Enstitüleri Proje Müsabakası Nihayete Erdi. (1941, 9 Şubat). Ulus, s. 2.
- Mesken İnşası İçin Halka Verilecek Arsalar. (1949, 16 Şubat). Cumhuriyet, s.3.
- Opitz, C. N. (2020, 15 Ağustos). Leyla Turgut (1911-1988) – Athletin und Architektin [Blog Yazısı]. Erişim adresi: <https://denkwuerdigkeiten.com/2020/08/15/leyla-turgut-1911-1988-athletin-und-architektin/>
- Özguven, Y. (2002). Türkiye'de Kadın Mimar Kariyerinin Başlangıcı (1934-1960). (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (128696).
- Öztürk, B. (2020). Selamsız Ucuz Evler Yerleşimi. Betonart, 65, s. 18-28.
- Poor Lima, R. (1931, 16 Temmuz). Nachmittag im Orient. Neues Wiener Journal, s. 8.
- Salman, Y. (2019). Koşuyolu: İstanbul'da Bir Modern Mahalle. Dosya, 43, s. 164-172.
- Skidmore, L., Owings, N., Merrill, J. (1951). Construction, Town Planning and Housing in Turkey. New York: Skidmore, Owings and Merrill.
- Sporcularımız Moskova'da. (1934, 31 Temmuz). Hakimiyet-i Milliye, s. 2.
- Sporcu Kafilemiz. (1934, 27 Temmuz). Son Posta, s. 1.
- Tokgöz, A. İ. (1932, 20 Ağustos). Cumhuriyet Yüzme Müsabakaları. Cumhuriyet, s. 1.
- Turan, A. (2009). Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmede Akpınar Köy Enstitüsünün Yeri ve Önemi. (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (22753).
- Turan, T. (Çev.). (2021). Bruno Taut İstanbul Günlüğü 10.11.1936-13.12.1938. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Ucuz Evlerin İnşasına Ay Başında Başlanıyor. (1951, 5 Nisan). Milliyet, s.2.
- van den Broek, J. H. (1964) Habitation 3 U.I.A.: Programme, Design and Production. Amsterdam: Elsevier Publishing Company.
- Walschus, G., Feichtner, M. (Yapımcı) ve Walschus, G. (Yönetmen). (1965). Das Tour Unterm Halbmond: Türkei – Land Der Kontraste [Televizyon filmi]. Almanya: Bayerischer Rundfunk.